

עניני פרוזבול

קרקע

משנה מסכת שביעית פרק י

משנה ו

[*] אין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע אם אין לו מזכה הוא בתוך שדהו כל שהוא היתה לו שדה ממושכנת בעיר כותבין עליה פרוזבול רבי חוצפית אומר כותבין לאיש על נכסי אשתו וליתומים על נכסי אפוטרופין:

רש"י מסכת גיטין דף לז עמוד א

אלא על הקרקע - אם יש קרקע ללוה דלא תקנו אלא בזמן שהחוב כשאר רוב שטרות שהן נגבין מן הקרקע דהוי מלתא דשכיחא כדאמרינן בכמה דוכתי דבמילתא דלא שכיחא לא עבוד רבנן תקנתא ואע"פ שאינו שוה כל החוב כדקתני לקמיה קרקע כל שהוא האמרן אפילו מלא מחט גובה מלא קרדום כמעשה דקטינא דאביי (כתובות דף צא:).

הר"ן על הרי"ף מסכת גיטין דף יט עמוד ב

אין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע. אם יש קרקע ללוה דלא תקין הלל אלא בזמן שהחוב כשאר רוב שטרות שהן נגבין מן הקרקע דהויא מילתא דשכיחא כדאמרינן בכמה דוכתי דבמילתא דלא שכיחא לא עבוד רבנן תקנתא כך פרש"י ז"ל אבל במקומה בשביעית כתב רבינו שמשון ז"ל דהיינו טעמא משום דאז חשוב החוב כגבוי ביד ב"ד ולא קרינא ביה לא יגוש וכמלוה שיש עליה משכון דמי והאי דעדיפא קרקע ממטלטלין לאו משום דמטלטלין יכול לכלותן שהרי עציץ נקוב המונח ע"ג יתדות דיכול לכלותו ואמרינן בפ' השולח (דף לז א) דכותבין עליו פרוזבול אלא כך הוא הדין דקרקע חשיבא כגבויה טפי ע"כ

הר"ן על הרי"ף מסכת גיטין דף יט עמוד ב

ומסתברא דמאי דאמרינן מזכהו בשדהו כל שהוא שאם היה שם וצווח לא מהני שאין אדם זוכה בעל כרחו ומיהו אם לא היה שם משמע דמהני ומכאן נ"ל דמאי דקי"ל [דף יא ב] זכין לאדם שלא בפניו כל שהדבר בעצמו זכות אע"פ שנמשך ממנו חוב שהוא יתר על הזכות זכה וקנה דהא הכא כשמזכהו קרקע כל שהוא מתחייב הוא בכך שאין שביעית משמטת חובו ואפ"ה אמרינן דמהני אלא שאפשר לדחות ולומר שאף זה מקולי פרוזבול. והיכא שצווח כששמע. לדברי רש"י שכתב דהאי דבעינן קרקע היינו משום דבעינן שיהא החוב כשאר רוב שטרות שהן נגבין מן הקרקע קרוב הדבר לומר דכיון דבשעת כתיבת הפרוזבול היה הקרקע בחזקתו מהני אבל לדברי רבינו שמשון שכתב דהיינו טעמא מפני שאז החוב כגבוי ביד ב"ד משמע דלא מהני וכן הדין אם היה לו קרקע בשעת כתיבת פרוזבול ומכרו קודם שביעית שהדבר תלוי בסברות שני הפרושין זהו דעת:

חידושי הריטב"א מסכת גיטין דף לז עמוד א

רב אשי מקני ליה גידמא דדיקלא וכו'. נראה דאי הוא הוה תמן וצווח דלא זכי על כרחיה אלא כל היכא דליתיה אמרינן דמסתמא זכי ואפילו [צווח] לבסוף, והיינו קולא שהקלו והכל משום תקנה כדי שלא תנעול דלת בפני לוויין, וכתב רבינו נר"ו דמסתברא היכא דאית ליה קרקע בשעת כתיבת פרוזבול אע"פ שמכרו קודם שביעית דאינו משמט כיון ששעה אחת היה לו קרקע דהא באותה שעה החוב נגוש היה וכיון שכן שוב אינו משמט, ונכון הוא.

שולחן ערוך חושן משפט הלכות הלואה סימן סז

סעיף כג

השאילו מקום לתנור או לכירים, כותבים עליו פרוזבול (כ"כ בעיטור מאמר ג'). מח' {מה' <ד' מו' } והוא הדין אם השכירו לו.

פתחי תשובה חושן משפט סימן סז

(ד) וה"ה אם השכירו לו. עיין בתשובת חתם סופר [ח"מ] סי' נ', שהקשה השואל, דא"כ היכי משכחת מי שאינו ראוי לפרוזבול, אם לא מי ששוכב אקיקלא דמתא ואין לו בית דירה לא בשאלה ולא בשכירות. והשיב, דמשכחת בסומך על שולחן אחר ויכול לסלקו כל שעה, א"נ הדר בחצר חבירו שלא מדעתו דאין צריך להעלות שכר משעבר, ומ"מ בכל שעה יכולים הבעלים להוציא, ע"ש עוד:

קרובים

שו"ת תשובה מאהבה חלק א סימן עב

לאחד התורניים ממיודעי נר"ו תקסד"ל.

מה ששאל על אחד שתבע את חברו על חוב שיש לו עליו והשיב הנתבע שעברה עליו שנת השמיטה ופטור מלשלם עפ"י התורה והשיב התובע שעשה פרוסבול בע"פ כדת של תורה בפני שלשה בני אדם וחזר הנתבע ואמר ברר מי אלה המה שלשה והשיב התובע שאינם עוד על זכרונו מי היו ואחד מהם הוא זוכר והוא ר' פלוני נ"י ועוד הא בכמה מדינות אינם עושים פרוסבול כלל ואין פוצה פה ומצפצף וחזר הנתבע ואמר התורני ר' פלוני שהי' משלשה דיינים הוא קרוב עמו שני בשני ומה שאתה אומר בכמה מדינות אינם עושי' שום פרוסבול מי יודע אם עושין כהוגן ועוד אפשר שיש להם על מה שיסמכו אבל לפי דברך סמכת על ב"ד אשר אחד מהם קרוב עפ"י התורה ובאמת לא עשית שום פרוסבול הן הן טענותיהם בקצרה הנה ידוע למעלתו טרדותי רבו למעלה ראש ולא קיימ' לי שעתי ולא צילאי דעתי ולא אכתוב כ"א ראשי פרקים והן הן הדברים נאמרו בהשקפה הראשונה בשעת חפזון לכן אני אומר לא להלכה ולא למעשה כ"א להשיב מפני הכבוד תלמידי החביב עלי כשלי ואת אשר יבחר יקרב.

שו"ת מנחת יצחק חלק י סימן קמ

והנה על מש"כ שאם חותמים בתורת דיינים יכולים להיות קרובים להמלוה, כי אין להם דו"ד שנאמר דקרובים פסולים בזה, צ"ב דאע"ג דקרובים יכולים להיות דיינים שמקבלים ענין פרוזבול, מכ"מ קשה איך יוכלו לחתום וחתמתם תעיד להמלוה שמסר ענין פרוזבול להם, דאע"ג דהם דיינים הרי חתימתם מעידה לו, ועדים אחרים יוכלו להעיד שהמלוה מסר ענין פרוזבול לב"ד, וא"כ הרי מועיל חתימת הדיינים בתורת מעשה ב"ד להוכחה שעשה פרוזבול, ואין לנו אלא סברת התומים ועוד פוסקים המובא להלן כיון דהוא דרבנן הקילו, ועי' בשו"ע אהע"ז (סימן קס"ט סעי' א') בחליצה פסול קרובים ליבם או ליבמה, ולעומת זה לענין נדרים אע"ג דבעינן ג' מ"מ נפסק בשו"ע (יו"ד סי' רכ"ח סעי' ג') דמתירים מעומד ובקרובים ובלילה ובשבת, דאע"ג דבדין כה"ג אסור, נדרים לאו דין הוא כאשר כתב שם הש"ך (סק"ז), ועי' שו"ת בית יצחק (אה"ע ח"א סי' ח') ובשו"ת אמרי יושר (ח"א סי' ע"ד) אי מצטרפים אב ובנו לענין היתר נדרים (או היתר מאה רבנים), אלא דלפי מש"כ מהריק"ש (סעיף י"ח ויובא להלן אי"ה) דפרוזבול לא יהיו הדיינים קרובים זה לזה כיון דבעינן ב"ד חשוב, אין ראוי מנדרים דכשר אפילו בקרובים זה לזה.

שו"ת יביע אומר חלק ג - חושן משפט סימן ו

(ו) ובהיותי בזה ראיתי להרה"ג ר' נתן צבי פרידמן נ"י (מח"ס נצר מטעי), בירחון קול תורה (חדש אלול תשי"ט), שהאריך בדין אם מותר לסדר פרוזבול בלילה, ומסיק עפ"ד הרמ"א /בח"מ/ (סי' סז ס"כ) שגם את המלוה אינו בעיר

הדיינים יכול לומר שלא בפניהם שמוסר שטרותיו לב"ד. ומכיון שא"צ להיות בפני ב"ד, אפשר שאין להקפיד ג"כ שיהיה ביום, שאין צורך לדיינים לראות הבע"ד. ושוב פקפק מד' הר"ן שפי' דברי הירושלמי (מקור ד' הרמ"א) שאפי' הם נתונים ברומי, היינו השטרות. ושלא כפי' המרדכי דיינו הב"ד. וכן דייק התומים מלשון נתונים שמתאים יותר על שטרות מאשר על בנ"א וכו'. והרמ"א לשיטתו שסמך להקל על האו' שאין שמיטת כספים נוהגת בזה"ז כלל, ובפרט שהמדובר היה בחו"ל וכו', אבל בא"י שאין להקל כלל, וכמ"ש התומים, ממילא בעי בפני ב"ד של שלשה. ולכן אין לעשות הפרוזבול בלילה. וצ"ע. עכ"ד. נמצא דמסיק להחמיר להצריך לגשת לב"ד. ולא זכר שר דברי מהר"י קורקוס הנ"ל שאף להר"ן אין צורך לעשות הפרוזבול בפני ב"ד. וכבר הבאנו לעיל שכן דעת גאוני ירושלים, וליתא לחילוק שכ' בין חו"ל לא"י. גם מ"ש שאין לעשות פרוזבול בלילה, נעלם ממנו מ"ש מהריק"ש בהגהותיו לחו"מ (סי' סז סל"א) וז"ל, פרוזבול נכתב בלילה ואינו כמו דין, וכ"כ ז"ל דמדין קניית שטר נגעו בו, וכן מצינו בדבריים בלבד נדחית שמיטת כספים. וע' בדין כ. עכ"ל. ובחנם האריך הרה"ג הנ"ל בדין זה, בדבר המפורש לגדול האחרונים. וע' בס' פנים במשפט (סי' סז ס"ק כד) שכ', נסתפק הגאון ר' יהונתן ז"ל בתומים (אות כג), אם כשרים דיינים הקרובים ללוה לכתוב פרוזבול. ולפע"ד יש להוכיח דכשרים, ממ"ש מהריק"ש דפרוזבול נכתב בלילה, שאינו דין. והביא דבריו החשק שלמה (הגה"ט אות כה). ומאחר שאינו דין מסתברא דכשר אפי' בקרובים. ע"כ. וכנראה שלא שלטו עיני קדשו בדברי מהריק"ש גופיה, שאחר מ"ש מהריק"ש כנ"ל, סיים, ומינה שאפילו קרובים לדיינים כשרים, כדין קניית שטר זה מזה. עכ"ל. וע' בתשובה מאהבה (סי' עב) שג"כ צדד בדין דיינים קרובים אם כשרים לפרוזבול, והביא דברי התומים. ע"ש. והגאון מהר"א ישראל בס' בית אברהם (סי' סז דקמ"ג ע"ב) הביא דברי התומים, וכ' עליו, ולא ידעתי במה נסתפק, דהא כ' הרא"ש והר"ן דמקולי פרוזבול הוא שמזכין לו אפי' שהוא לחובתו. וה"ה בדיינים קרובים שיש להקל. ותו דקרא כתיב ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידיך, ולא של אחיך בידיך, ודרש'י בספרי, מכאן אמרו המוסר שטרותיו לב"ד אינו משמט. ומה לי מוסר שטרותיו לב"ד קרובים או רחוקים כיון שהב"ד הם הנוגשים. ע"כ. וראיתו הא' אינה מכרעת כלל, דמשום שמצינו שהקילו בפרוזבול לזכותו קרקע אע"פ שחוב הוא לו, אין לנו להוסיף מדעתנו על מה שאמרו חכמים בפירוש. אך ראיתו השנית נראית נכונה. שאע"פ שכ' התוס' (מכות ג:) דפרוזבול ומוסר שטרותיו לב"ד תרי מילי נינהו, ומוסר שטרותיו לב"ד מדאו' אינו משמט, משא"כ פרוזבול. וכ"כ הר"ן בגיטין (לו:) ד"ה פיסקא. מ"מ פרוזבול נמי נתקן על סמך מה שהתירה התורה למסור שטרותיו לב"ד, ובאו חכמים והוסיפו שאע"פ שלא נמסרו השטרות ממש אינו משמט. וכמו שמתבאר בחי' הריטב"א (מכות ג:). ובהר"ן גיטין שם. וכן מוכח בספרי ובירוש' (פ"י דשביעית ריש ה"ב). ע"ש. וכשם שבמוסר שטרותיו עצמם אין סברא לפסול דיינים קרובים שהם הנוגשים, ה"ה נמי בפרוזבול. ומכ"ש לפמ"ש התוס' גיטין (לו) ד"ה מי איכא מידי, אליבא דרש"י, דדרשא דספרי עיקרה למעט המלוה על המשכון, ומוסר שטרותיו לב"ד אסמכתא בעלמא הוא, וטעמא משום דהפקר ב"ד הפקר. וכ"כ הרמב"ן בחי' שם. וע' בכפתור ופרח (פרק מט). ובמשנה ראשונה (רפ"י דשביעית מ"ב). ע"ש דלפ"ז פרוזבול ומסירת שטרותיו לב"ד תקנה אחת היא. וכ"ה שיטת רש"י (מכות ג:). דהסברא לפ"ז מרווחת טפי להכשיר דיינים קרובים בשניהם, דחד טעמא הוא. עכ"פ לפי כל האחרו' שכ' להכשיר פרוזבול שנעשה בלילה ובקרובים נראה דלאו דינא הוא. וא"צ ג"כ שיהיה בפני ב"ד. ומ"ש הרה"ג הנ"ל דהרמ"א לא היקל אלא בחו"ל, מפני שסמך על האו' שאין שמיטת כספים בחו"ל, משא"כ בא"י. מי כהחכם יודע פשר דבר, והלא ישנם הרבה פוסקים שאומרים ג"כ שאין שמיטת כספים נוהגת בזה"ז גם בא"י. וכמ"ש בשו"ת תמים דעים (סי' קלג) בשם רב נטרונאי גאון. וכן דעת הרז"ה בעל המאור. וכן הובא בהר"ן (גיטין לז:) בשם יש מן החכמים. ע"ש. וכ"כ המאירי במגן אבות (סי' טו). ובגיטין (לו). ע"ש. וכן מוכח מלשון הרמ"א בהגה (ר"ס סז). ע"ש. והעיקר לע"ד כמש"כ לעיל דשפיר מהני פרוזבול שלא בפני ב"ד.

פרוזבול ע"י זכין

דשייך בזה.

קד) עוד נ"ע אם יכול לעשות פרוחצול ציד המלוה שלא מדעתו דכיון דיכול לעשות בלא ידיעת הדיינין כדאיתא בשו"ע חו"מ סימן ס"ז כן יכול לעשות שלא מדעת המלוה, ואין לומר דלא מהני זכין לאדם שלא בפניו דחשיב זכין מאדם דלא אמרינן רק זכין לאדם, אבל באמת זה אינו דלא חשיב בכה"ג זכין מאדם דענין פרוחצול היינו לאו מכירה לב"ד רק שמוסר לב"ד לגבות בשבילו ואינו עובר אח"כ על לא יגוש אם יתבע ממנו משום דחשיב שנוגשו עכשיו ע"י ב"ד לגבות ממנו אחר כך, ואם כן לא חסר להמלוה כלום צמה שמסר לבית דין לגבות בעדו, ואם כן כמו שיכול לעשות בלא דעת הדיינין משום דאיכא אומדנא דודאי ניחא להו כן יש אומדנא דלמלוה ניחא לו לעשות פרוחצול. ודבר זה שאלתי מהרב הגאון בעהמ"ח ס' חזון איש ואמר לי דיש חילוק דאם המלוה באמת רוצה לעשות פרוחצול רק ששכת, בכה"ג יכול לעשות בעדו שלא מדעתו דאיכא אומדנא דניחא לו, אבל אם המלוה הוא רשע שאינו רוצה לעשות פרוחצול בכה"ג אין שייך לומר זכין לאדם שלא בפניו, דלא אמרי' הכי רק כשיש אומדנא שאם הי' יודע הי' רוצה בזה אבל הכא אף אם הי' יודע לא ניחא ליה בזה לא אמרינן זכין לאדם, ולא אמרינן דכיון

ובביאור הדבר אמאי אין אפשרות לעשות פרוזבול מדין זכין, י"ל דפרוזבול הוא תקנה ויש סברא לומר שתיקנו דוקא בצורה כזו שיעמוד וימסור הוא או שלוחו לפני ב"ד. וכן שמעתי מהגרי"ש אלישיב שליט"א.

שבות יצחק - טו (שביעית) / דרוזי, יצחק בן שמואל / עמוד 277
הודפס מאתר אוצר החכמה

תשובות והנהגות כרך ג סימן תג

שאלה: כתיבת פרוזבול לכל תושבי העיר וליחידים ללא ידיעתם, מדין זכייה.
נסתפקתי האם מועיל לעשות פרוזבול ללא ידיעת המלוה מדין זכיה, דהרי פרוזבול הוא זכייה למלוה שלא מפסיד בזה מאומה, וע"כ אולי כדאי לכתוב פרוזבול עבור כל בני העיר ויועיל מדין זכייה, ואף שנקרא מוסר חובותיו לבית דין וזכייה לא מועיל אלא לאדם שיזכה ולא להקנות, דזכין "לאדם" אמרינן ולא "מאדם" וכמ"ש הקצות, הלא כאן שאני שאינו נחסר להמלוה בזה כלום, ואין לך זכייה גדולה מזו, ולרוב הפוסקים מצוה שאני וא"צ דעתו וגם אנן סהדי שרוצה וניחא ליה, וכ"ש כאן אין לך זכות גדול מזה דמלבד שלא מפסיד מאומה, הרי יכול לינצל מחשש השמטת כספים שיגבה שלא כדין, שע"פ דין תורה אינו חייב לו וא"כ אין לך זכייה כמוהו, ולכאורה תיקון גדול לעשות כן, ובמק"א הבאנו על תיקון הפרשת חלה בערב פסח משלו עבור כל בני העיר מדין זכין לאדם, ונהגו כן כמה גדולים בעיה"ק, ולכאורה רצוי לעשות כן גם בפרוזבול.

ומצאתי בספר "נחלת אליהו" מהגאון וצדיק רבי אליהו דושניצער זצ"ל (ס"ה) ששאל את רבינו החזו"א זצ"ל אם יכול לעשות פרוזבול עבור אחר מדין זכייה, והשיב לו שיש חילוק שאם המלוה רוצה לעשות פרוזבול רק שכח כה"ג מועיל מדין זכייה ויכולים לכתוב עבורו פרוזבול, שיש אומדנא דמוכה שרוצה, אבל חילוני שאפילו אם ידע לא מעוניין לעשות פרוזבול כלל, אף שזה זכות לו לא מועיל מדין זכייה, והביא לזה ראיה.

ועל ידי זה נתעוררתי לעשות פרוזבול לכל העיר, שהרבה מהם רוצים בפרוזבול רק שאינם מטריחים את עצמם לבוא לבית דין או שלא יודעים חשיבותו, אבל אם יעשו בעבורם ודאי ישמחו מאד, ע"כ לכאורה ראוי לתקן לכתוב פרוזבול לכל אלו שמועיל להם מדין זכייה, וכן נהגתי במכירת חמץ (ביוהנסבורג) שכתבתי בשטר המכירה שיועיל מדין זכייה לאלו שלא נרשמו, ואולי יועיל להם התקנה. אך צ"ב שלא שמענו נוהגין כן.

שוב פקפקתי בתקנה זו טובא, דנראה שפרוזבול מועיל בשטר דוקא כשהיה ביד המלוה ומיוחד לו, אבל היכא דכמה מלוין יכתבו בשטר אחד פרוזבול אחד ובחתימת הבי"ד לא שמענו דיועיל לכולם, וכ"ש כאן שבפרוזבול אחד רוצה להועיל לכל העיר לא תיקנו חז"ל שמועיל בכה"ג. [ואפילו למש"כ הרמ"א דמועיל בע"פ, ביארנו במקום אחר דבא"י חמיר טפי].

מיהו לפי"ז אם לזה כסף מיהודי שאינו עושה פרוזבול והמלוה יחייבהו על כרחו לשלם, וגם לא יאמר המלוה משמט אני ונכשל במצות שמיטה, ולכאורה הוא הגורם לכך בזה שמשלם לו ופורע את חובו (עי' בסימן תמ"ח), ע"כ כדי לינצל מהאי חשש נראה דיסדר פרוזבול מיוחד עבור המלוה שלו ויהני מדין זכיה, אבל נראה שלזה לא צריך פרוזבול, ואם יאמר שנותן במתנה, ואפילו אם שלא בפניו יאמר כן, נראה גם כן שמועיל, ואף שהמלוה לא יודע דזהו מתנה והוי כנתכוין לאכול חזיר ועלה בידו טלה שצריך סליחה וכדברי ר"ע בנויר כ"ג ע"ב, ועדיין מכשילו, י"ל שעכ"פ מתקן בזה ובפרט שהוא שוגג גמור שלא יודע מענין פרוזבול כלל.